

NIEUWSTE DUITSCHE SOCIOLOGIE ¹⁾

DOOR S. R. STEINMETZ.

Eindelijk wordt de Sociologie in alle beschaafde landen als nieuwe wetenschap erkend. Tientallen van jaren reeds heb ik hiervoor in Nederland gestreden, dit doel is nu wel bereikt. Zelfs het nieuwe Akademische Statuut maakt van haar gewag; als examenvak wordt zij meegeteld, alleen is hare afzonderlijke studie met de promotie tot kroon nog niet geregeld bij de wet, wel in het Statuut voorzien. Merkwaardig, dat zij nu het meest beoefend wordt in het meest verarmde land met zijn conservatieve universiteiten en grootsche wetenschappelijke traditie en in het meest verrijkte land met even conservatieve universiteiten, doch zonder die overlevering, in Duitschland en in de Vereenigde Staten van Amerika.

Tot de beste Duitse sociologen mag zeker de redakteur der „Kölner Vierteljahrshfte für Soziologie” gerekend worden, die reeds in 1906 eene studie over *Spencer's* wijsch systeem der synthetische filosofie schreef en sedert telkens bewijzen gaf van zijne voortdurende sociologische werkzaamheid. *Leopold von Wiese* is professor in Oekonomie en Sociologie aan de universiteit te Keulen, die kort geleden uit de handelshoogeschool ontstond. Het tijdschrift is vooral daarom zoo verdienstelijk en oorspronkelijk, omdat het zuiver-sociologische speciale studiën bevat en zich niet verliest in algemeen en principieel gepraat, noch zich telkens overschrijdingen op het gebied van andere vakken, vooral toegepaste, veroorlooft, zooals de „*Rivista Italiana di Sociologia*” overigens zoo verdienstelijk en daarom te vroeg gestorven, en de nog springlevende „*American Journal of Sociology*”.

Mijn maatstaf van beoordeeling voor alle sociologisch werk is in de eerste plaats, of het trouw blijft aan het streven dezer wetenschap naar een eigen taak, wel afgescheiden van alle andere, waarom alle algemeen geschrijf, hoe belangwekkend ook, onverbiddelijk veroordeeld moet worden, b.v. *O. Spann's* „*Gesellschaftslehre*” van 1914 en '22, eer eene philosophische discussie aller sociale problemen. Mijn

¹⁾ *Leopold von Wiese* „*Allgemeine Soziologie als Lehre von den Beziehungen und Beziehungsgebilden der Menschen. Teil I Beziehungslehre*”. Duncker und Humblot, München und Leipzig, 1924.

tweede maatstaf is, of het gegevene wel is werkelijk werk, uitkomst van arbeid, onderzoek, en niet maar . . . literatuur, neerschrijven van opvattingen en meeningen, ervoor of ertegen, waar de lezer het ook weer mee eens kan zijn of niet, en zoo ad infinitum. Uitzondering is dergelijk geschrijf in wat zich uitgeeft voor Sociologie nog lang niet. Wat aan mijn tweeden eisch niet voldoet, is geen wetenschap, en wat in het eerste opzicht te kort schiet, is geen Sociologie.

Een groot gevaar acht ik nog de systeemzucht in verband met de neiging tot handboeken schrijven. Ja, wanneer zij kritische samenvattingen en systematiseringen van de resultaten van verricht vorschwerk waren, maar zij zijn haast zonder uitzondering zeer uitvoerige Baedekers voor onontgonnen, onbekend land, een vrij ridikule soort van geschriften! Deze wetenschap schijnt voorloopig nog per handboek voort te schrijden, zooals indertijd en heel lang de na verwante Oekonomie ook deed: geen oekoonoom of hij liet een compleet (zeer inkompleet) systeem van zijn vak na, en de arme stakkers die nog leefden, moesten al die dikke dingen doorlezen, waarin natuurlijk grootendeels altijd weer hetzelfde stond. Wat een vermorsen van tijd en geld! Juist om deze reden juich ik het verschijnen van vaktijdschriften als die „Kölner Vierteljahrshfte” zoo toe, waarin zoovele in wetenschappelijken zin pikante studiën zijn afgedrukt.

Von Wiese ontsnapt in het te bespreken boek niet geheel aan de gesignaleerde gevaren, maar hij schonk aan onze wetenschap toch een buitengewoon nuttig, tot voortwerken waarlijk prikkelend deel. Dit laatste is de hoogste lof. In het voorwoord (VIII) verklaart hij van de Sociologie te willen maken een duidelijk van andere vakken afgepaalde, stevig in elkaar zittende, consequent gesystematiseerde „Einzelwissenschaft”. Uitstekend, al wat ik wensch, maar: hij kan dit niet zoo van haar maken, niemand kan dat, het moet groeien, worden, en later, *na heel veel werkelijk onderzoek*, dan kan de systematiker van al dat gevondene, ontdekte een nieuw systeem maken. Als het a priori, dus door een schrijver zou kunnen, dan ware dat een heel veeg teeken. Als men een gedetailleerde kaart kan maken van het nog onbekende land, dan kan dat land alleen . . . een fantasie wezen. Stel u voor een physicus, die een systeem zou fabricereen van nog niet ontdekte natuurwetten! zouden zijn collega's hem wel bewonderen? Huyghens en Fresnel deden wel anders! neen waarlijk, de aera Comte is nog altijd niet ten einde, — er wordt ook nog altijd veel te veel van hem gewag gemaakt! — en daarom acht ik ook den geestigen, gedachterijken Georg Simmel zulk eene betreurenswaardige verschijning in onze wetenschap. Zoolang filosofen nog zoo in het voorbijgaan een systeem van haast 800 bladzijden over haar kunnen uitgeven, dat met achting genoemd en veel geciteerd wordt, zoolang is zij literatuur. Een systeem a priori is met touwtjes exercereen in

plaats van met troepen, makkelijk, maar een teeken van een zwak leger, de veldheer wordt dan een condottiere, schaakspel is nog mooier; zoo worden geen gevechten geleverd, ook geen overwinningen behaald, niet op de wereld der feiten.

Von Wiese wou dat „Gerüst” voor de nog niet ontdekte feiten en wetten geven, hij wil zelfs toonen, welke vragen bij inductief detail-onderzoek (er is geen ander!) te stellen zijn. Het herinnert aan de „Inductive Sociology” van Giddings, den voortreffelijken schrijver der „Principles of Sociology” 1896. Zouden zulke voorstellen aan anderen, behalve dan aan promovendi, ooit veel baten? Hoevele van de tallooze, door Giddings gedaan, zijn opgevolgd?

Ondanks deze vreezen en bezwaren blijft mijn oordeel, dat Von Wiese ons een boek van beteekenis heeft gegeven, waarvan men nuttigen invloed op onze wetenschap werkelijk mag verwachten. Ik hoop de gronden voor deze overtuiging klaar te maken.

De schrijver handhaaft in den loop van zijn werk, dat de S. naar de grootst mogelijke exaktheid moet streven, naar consequente terminologie, scherp omlinjende begrippen en helder bewustzijn van haar taak en gebied, en hij doet dit met der daad. Wat zeer veel waard is en wij in hooge mate behoeven. Dat haar alleen eigene gebied is dan het sociale gedrag der menschen als zoodanig, dus alle verhoudingen van menschen die hen nader tot elkaar brengen of wel omgekeerd van elkander scheiden — naar en uit elkaar —, de integratie en de differentiatie, de versterking der banden en het hechter worden der geheelen zowel als de splitsing der functies, en daarmee hun verrijking; de produkten dier relaties als paar, massa, groep, collectiva, evengoed als den enkeling, het sociale element en tevens de grensvorm, waarmede de S. raakt aan, steunt op en allerengst verbonden is met Anthropologie i. r. z. en Psychologie, n.l. Speciale. In tegenstelling met de laatste vallen in het gebied der S. alleen de sociale processen, dus handelingen, objectieve, uitwendige verschijnselen, niet subjectieve, innerlijke, bloote gevoelens en gedachten, welke bij de Psychologie ressorteeren. Mij lijkt deze grensbepaling zeer juist en gelukkig. Zij zal, durf ik voorspellen, langer geëerbiedigd worden dan die welke Versailles aan de Staten van Europa gaf.

Von Wiese verdeelt de Sociologie, zooals wij eigenlijk al bespeurden, in twee hoofdafdeelingen: de verhoudingen („Beziehungen”) der menschen en de produkten hiervan („Gebilde”, p. 27); onder de eersten behooren ook de verhoudingen tusschen die „Gebilde” onderling, en die tusschen hen en de enkelingen. In dit eerste deel behandelt hij alleen die verhoudingen en processen, niet de groepeeringen, hunne resultaten, welke in het tweede deel besproken zullen worden.

De feiten wil hij in de eerste plaats aan het heden der beschaafde

volken ontleend zien en geeft hiervan zelf het voorbeeld: de over-groote meerderheid zijner voorbeelden kan ieder mensch, die zich wat in de huidige maatschappij beweegt en zeer goed om zich heen kijkt, zelf vergaren. Een aantrekkelijkheid van het boek, zonder twijfel, en van belang, omdat spekulatieve constructie hierdoor al weer bemoeilijkt wordt, en alles gemakkelijk is te controleeren, in zeker opzicht. De geschiedenis komt bij hem eerst in de tweede plaats, scherpe tegenstelling met de „Philosophie der Geschiedenis”, waarmee, ongetwijfeld geheel ten onrechte, Barth de Sociologie vereenzelvigen wilde.

Alle processen dan bestaan in het vereenigen van enkelingen en groepen of in hunne scheiding, en dan is er nog eene derde soort, die ten deele het eerste, ten deele het tweede beoogt. Merkwaardig is nu de wijze, waarop de vernuftige schrijver die vele honderden van processen bijeen heeft gebracht om al hunne fijne en vaak zeer subtiële schakeeringen te analyseeren en te rangschikken in vele rubrieken. Hij heeft daartoe met zijne leerlingen woordenboeken doorsnuffeld, en alle woorden, die eenigszins op deze verschijnzelen sloegen, genoteerd; mij dunkt, het ware niet zonder belang geweest ook eenige woordenboeken in andere talen aan dezelfde bewerking te onderwerpen; lang niet alle schakeeringen komen in iedere taal voor, de lijst kon zoo op interessante wijze verrijkt worden. Wat nu te zeggen van deze methode? Zij doet ons vreemd aan, maar hare groote deugd is, dat zij ten minste eene bijzondere en bepaalde methode mag heeten, sluw en geraffineerd, gebaseerd op het feit, dat iedere hoog ontwikkelde taal als het ware een overrijk archief is van de fijnste waarnemingen en onderscheidingen (onze taal kent 6 nuances van medelijden). Op eene groote tabel zijn al deze woorden goed gerangschikt bijeengebracht. Onze wetenschap heeft dringend behoefte aan grootere bedrevenheid en durf harer beoefenaars in het uitvinden en handig toepassen van listige waarnemings- en onderzoekingsmethoden, zonder die van andere wetenschappen na te volgen, waar de aard van het werk dit niet eischt.

Onderscheiden worden verhoudingen tusschen enkelingen ook zonder groep, en de sociale processen in engeren zin, dus tusschen groepen; de eersten doen de groepen worden, de tweeden geven aan deze scherper vormen. De processen worden verder alle verdeeld in: tot en met elkaar, en: uit en zonder elkaar. De processen in de groepen onderscheidt Von Wiese in differentieerende, integreerende, oplossende en omvormend-opbouwende, alle naar hunne tendentie weer in vele soorten verdeeld en in ieder ondersoort worden weer lange reeksen van processen opgesomd; nog worden processen van algemeen aard in het bijzonder onderscheiden. De tabel bevat 500 woorden, maar er werden nog veel meer gevonden. Het gevaar wordt bij deze behandelingswijze onfeilbaar geloopt van muggeziften en over-

fijnheid, zelfs van zuivere woordverklaring zonder meer ¹⁾, het boek is er lang niet vrij van, maar is dit wel zoo erg? de voortzetters zullen die onnutheidjes wel verwijderen, en veel meer goeds wordt er bij gewonnen, het waarnemings- en onderscheidingsvermogen in deze dingen gescherpt, wat wij allerzeerst behoeven. En op het werk der voortzetters mogen en moeten wij in de wetenschap altijd rekenen.

Von Wiese is zeker een onderzoeker, die vertrouwen inboezemt, juist op dit gebied. Zoo geeft hij zeer fijne waarnemingen omtrent den eenzamen, den in zeker opzicht onsocialen (p. 59—70), maar ook over de motieven der vereeniging, over afhankelijkheid en lijden, en hun sociale oorzaken, ook over de „Misch-Beziehungen” en hun ondergroepen.

De zeer bekwame schrijver toont in dit boek alleen oog te hebben voor de noodzakelijkheid het systeem der Sociologie op te bouwen, en ziet volslagen over het hoofd, dat ook de voorwaarden, de ontwikkeling, de verspreiding, de wisselwerking op elkander van deze processen moeten onderzocht worden. Het groote en reële bezwaar van die methode der beperking tot het hier en heden komt hierbij zeer duidelijk aan het licht. Zoo gemakkelijk zal het toch niet gaan: rondkijken in de stad en op een leuningstoel zich bezinnen is goed voor een begin, maar het kan er waarlijk niet bij blijven; het herinnert wat al te veel aan Simmel. Het herbarium van den socioloog zal heel wat uitgebreid moeten worden. De andere speciale sociale wetenschappen, de Geschiedenis, de Sociographie, de Ethnographie bergen nog heel wat andere feiten, die wij met fijnheid en ijver waarnemen en verzamelen moeten. Ook hierbij zal Von Wiese's werk ons van onschatbare waarde blijken: uitgaan van de eigen omgeving lijkt mij juist heuristisch uiterst heilzaam en gezond, maar — het moet er vooral *niet* bij blijven. Gemakzucht is de vijand van allen arbeid, veel meer dan men bevroedt ook bij wetenschappelijk werk.

Von Wiese bespreekt verder zoowel aantrekking als afstooting tusschen menschen, primair en sekundair contact, uit de verte, ondanks alle verkeersverlichting nog zoo onvoldoende, dat de volken elkander nu evenmin kennen als oudtijds (p. 113). En kennen de klassen en groepen van een volk elkander: kennen de stedelijke intellectueelen de boeren, de handarbeiders, de lagere en middel-bourgeoisie? — Hierna de hoofdsoorten der relaties, en de individueele hoofdhoudingen tegenover de aansluiting: het verlangen naar veiligheid, erkenning, wedijver, herhaling (p. 128). Fijntjes bespreekt hij de réserve bij alle aansluiting.

Ik wil even op een paar fouten opmerkzaam maken: op p. 131 roemt de schrijver Ratzehofers (een der meest redeneerende

¹⁾ Het Woordenboek der Nederlandsche Taal bevat er vele zoo.

sociologen) bewering over den bloedhaat der primitieve horde tegen alle bloedvreemden, d. z. allen die niet tot de eigen horde behooren. R a t z e n h o f e r's beginsel van de absolute vijandschap zou de laagste horden altijd beheerscht hebben en nu nog de hoogste volken, zoover niet metapolitieke krachten dit wijzigen. Bij lagere volken zouden vreemde groepen als vijandig beschouwd worden, wat, voegt V o n W i e s e er in elk geval juist aan toe, niet geheel voor enkelingen geldt, en dit zou uitgedrukt zijn in het gebod: oog om oog, tand om tand! Welneen, dit dictum is alleen de uitdrukking der tendentie, die ook de latere compositie beheerscht en ook na delikten in den zelfden stam en op veel hooger trap, dat er evenwicht moet bestaan tusschen aanval en reactie; wij zouden zeggen: als jij mij een gulden afneemt, moet ik er een van jou terughebben, of, en hier spreekt de familie- of groepwraak, van jouw groep. Absolute vijandigheid heeft wel nooit geheerscht en nu allerminst. Wat omtrent Natuurvolken door R a t z e n h o f e r zonder de minste poging tot bewijs beweerd werd, was door K u l i s c h e r veel beter behandeld onder den titel „Der Dualismus der Ethik bei den primitiven Völkern”, in het Zeitschr. f. Ethnologie 1885.¹⁾ Een leerrijk geval van de onmisbaarheid van positief onderzoek in tegenstelling tot praten. Over die absolute vijandigheid zou ook nog wel veel te zeggen zijn, wat een nauwgezet onderzoek, als het eenigszins kon op grond van feiten, zeer gewenscht zou maken.

Als trappen van toenadering stelt V o n W i e s e op: afzondering, vreemdheid, aanraking, dulden, aanpassing, vereeniging. Talrijke vormen onderzoekt hij, en als zoo vaak met groote fijnheid en speurzin, b.v. p. 156—7 de overschatting van kollektivisme, dat zonder meer niet het absolute ideaal mag heeten, p. 158 het nut van vrees voor aanval. Minder juist lijkt mij wat hij p. 162 zegt, dat het leger alleen uiterlijke gehoorzaamheid eischt, de kerk innerlijke, immers de laatste is vaak met minder tevreden en de uiterlijke is voor het eerste talloos vaak niet genoeg, zij brengt nooit zelfverloochening en heroïsme in den waren zin mee,²⁾ — maar de schrijver is klaarblijkelijk pacifist! . . . Ik zou willen betwijfelen, wat hij, naast zeer juiste opmerkingen, over de ontplooiing van den enkeling zegt, n.l. dat het sociaal nuttige individu zijn weg wel vindt en erkend wordt, p. 167; het mag gelden voor het talent, zeker niet voor het genie, den afwijker. De beteekenis van den enkeling in alle sociaal leven behandelt hij weer zeer frisch en juist (p. 171 seq.).

Dan volgen de processen van het uit en zonder elkander, de

¹⁾ Zie verder mijn „Ethnologische Studien zur ersten Entwicklung der Strafe” 1894, I: 361 seq.

²⁾ Verg. mijn „Philosophie des Krieges” 1907: 204 seq.

scheidende dus. De opzet van het boek, de bedoeling vóoral een systeem en classificatie van verschijnselen aan te bieden, brengt mee, dat Von Wiese zelden of nooit tot een strenger, geheel overtuigende bewijsvoering komt, behalve misschien op enkele hoofdpunten; b.v. op p. 183—4, 190 voelt men dit wel zeer ontbreken; vele malen schreef ik in margine: bewijs! Veelal blijft het bij een *plausibel* schema, ik erken gaarne een zeer goed overlegd en doordacht schema, waar men na eenig nadenken zich meestal wel bij neer zou willen leggen. Is dit voldoende? De hoofdzaak in iedere wetenschap is toch onvermijdelijk de strenge, alle middelen uitputtende, aan iederen toets weerstand biedende bewijsvoering. Dit te verwaarloozen is de oorzaak, dat alle sociologen weer van voren af aan moeten en kunnen beginnen in eidelooze handboeken, de voorganger heeft het ook niet verder gebracht dan tot plausibiliteit, de navolger eischt niet meer. Ook lijkt het mij veel beter, dat alle voorbeelden, met welke gedemonstreerd wordt, echt zijn, d. w. z. niet gefingeerd en niet uit onverifieerbare eigen ervaring, en dus met aanhaling van waarnemer en bron; ten hoogste zou de ernstige verzekering van den schrijver het feit precies zoo en niet anders te hebben waargenomen, kunnen volstaan. Veelal zijn die alleen *illustreerende* feiten, die dus niet dienen voor een strikt betoog, ook maar wat gemoedelijk bedoeld.

Op p. 186 blijkt, hoe alles eigenlijk als bekend ondersteld wordt; de definitie op p. 187 van concurrentie lijkt mij zoowat dezelfde als die van samenwerking, wat toch moeilijk kan zijn. Aan het „oerinstinkt der ridderlijkheid” (naast den oerbloedhaat! p. 194) geloof ik ook niet zoo recht; gedurende den wereldoorlog beheerschte het de stemming der neutralen, dunkt mij, niet. Kostelijke opmerkingen maakt de schrijver over verschillende conflicten als tusschen oud en jong, vader en zoon, man en vrouw, p. 196—9, en gelukkig zonder Freuderei, maar of hier de vaak ragdunne grens met de speciale Psychologie niet overschreden wordt? Het zevende kapittel behandelt de bevrijdende en bindende sociale processen, waarvan het hoofdbeginsel ook bij Von Wiese Spencer's differentieering en integrering is (p. 214). Terecht gaat de bespreking uit van de waarheid der ongelijkheid der individuele eigenschappen als natuurlijk feit, p. 219, en op gelukkige wijze wordt dit aangevuld door het betoog, dat vele schijnbare ongelijkheid op sociale ongelijkheid berust. Wij kunnen er bij voegen, dat zóó veel van de aangeboren gedachte eigenschappen van ras, volksstam of sociale klasse bij onbevungen onderzoek blijkt zeer wel historisch verklaarbaar te zijn, dat men op dit gebied bij volle erkenning van het beginsel, toch zeer voorzichtig moet zijn met de speciale toepassing. Telkenmale is strenge bewijsvoering onvermijdelijk, . . . toch haast nooit gezocht.

De schrijver bespreekt zeer suggestief de tegenstelling: heerschen-

dienen als algemeene dispaartheid overal voorkomend. Hij had er op kunnen wijzen, dat de rebellie tegen heerschappij, die ons zoo vanzelfsprekend en universeel voorkomt, dit zeker niet is; behalve bij vrouwen, masochisten, lagere volken (b.v. Negers), ontbreekt zij ook elders nog zeer vaak,¹⁾ en is zeker geen algemeen natuurlijk instinkt; men zou haar kunnen vergelijken met den afkeer tegen monotoon werk, over welks gemis bij velen Ford zoo aardige dingen zegt. . . . Allerlei heersch-verhoudingen worden behandeld, p. 230, daarna de lagenvorming en de selectie, maar hier wordt, dunkt mij, „Auslese” genoemd, wat beter verheffing zou heeten, en zeker worden beide niet helder uiteen gehouden, wat bij sociologen meer voorkomt, maar lastig is. Vluchtig worden de voorwaarden van acculturatie aangevoerd, toch Graebner en Ellioth Smith wel aanbevolen, p. 240; zoo ook de speciale maatstaven van beoordeeling, met een betwijfelbare aanhaling van den door Von Wiese misschien wat al te hoog gestelden Ross: hoe rijper de sociale geest, des te strenger maatstaven — de ethnoloog zal van andere meening zijn; een eigenlijk onderzoek laten beide auteurs hier weer missen.

De vernietigende en opbouwende processen zijn nu aan de beurt, de tweede weer verdeeld in institutionaliseering, professionaliseering en bevrijding. Is „Ausbeutung” wel zoo gevaarlijk als Von Wiese haar voorstelt? oefenden alle machtigen haar niet altijd uit en nog? Corruptie en slavernij vinden wel wat oppervlakkig causeerende behandeling; waarom worden niet besproken anarchie zooals het oude Polen ze in fatale mate kende, en tot dusverre maar al te zeer de Vereenigde Staten, en evenmin gebrek aan politieken zin, waarvan Rusland een voorbeeld mag heeten en misschien de heele halfcultuur? Te roemen valt in hooge mate, dat de schrijver herhaaldelijk de simulatie en maskeering van een houding of proces bespreekt, wat wel veelal verzuimd wordt. Terecht wijst hij er op, dat ook de lagere klassen vaak uitbuiten, en dat onzelfzuchtige menschen overal zeer zeldzaam voorkomen. Interessant ware een onderzoek naar hun vaker en zeldzamer voorkomen: waar, wanneer? feiten, feiten!

Waarlijk veel heeft Von Wiese ons gegeven, massa's van sociale verhoudingen gaan aan onze oogen voorbij. „Anregend”, suggestief is zijn boek in hooge mate, en dit is een zeer groote verdienste: het doet hunkeren naar volle, strenge behandeling der honderden van even aangerode verschijnselen en problemen. Een bijzondere deugd acht ik ook, dat de schrijver in zijne uitnemende aantekeningen na ieder hoofdstuk veel nieuwe en keurige literatuur noemt. De stijl is voortreffelijk, zoodat de lektuur aangenaam blijft, en de heele op-

¹⁾ Naar het schijnt bij de Russen, verg. G. Popoff „Tscheka, der Staat im Staate”, 1925: passim en 281—295.

bouw, de architectuur van het zorgvuldig bewerkte boek valt ten zeerste te roemen; zeker was zij niet gemakkelijk, daar zooveel stof ingedeeld moest worden. Hierin bestaat een groote verdienste voor onze wetenschap. Overal openbaart zich een fijngevoelig, het menschelijk leven en de maatschappij doorschouwend man, die ze subtiel voelt en weergeeft, naar wien men gaarne luistert. Wij zien verlangend uit naar het tweede deel.
